زمان و زمناسی زمانی نووسندی سیاسی، ونا‌کبیری و ئه‌کادیمی-5- ئازاد حه‌مه

به‌شی پێنجه‌م
ئازاد حه‌مه

دێستپێک: زمناسی

زۆر له‌مڕۆیێ نیازمه‌ندین پوخت و پاراو له‌ زمان بدوێین، له‌و که‌سێ بدوێین، دێستی له‌ شێواندنی شیرازه‌ی که‌لتووری و مرۆڤدۆستی له‌ که‌لتووری نوێی ئه‌مڕدا هه‌یێ. وه‌کیتر، دێشخوازین بڵێین: فه‌لسه‌فه‌ ئه‌مجاره‌ هاتووه‌ و به‌ندی له‌گه‌ڵ خۆی هاپێچی نێو گفتوگۆیه‌کی زۆر پێویستی که‌لتووری کردووه‌. هه‌ر بۆیێ له‌م کورته‌ نوسینه‌دا سه‌رنجتاکێیه‌کی شکه‌ندانه‌ له‌تێک فه‌لسه‌فه‌، له‌تێک ئێو باشه‌یی فه‌لسه‌فه‌ له‌تێک به‌نده‌دا کردوویه‌تی، دێکه‌ین و وه‌ک ئه‌رکێکی ڕه‌وشتیش، به‌ پێویستی دێزانین هاوانگی خه‌مان تایبه‌ت به‌ دیارده‌یه‌کی گه‌مار، چه‌کن و چه‌په‌ڵی ناو که‌لتووری تازه‌ی کوردی بخه‌ینه‌ڕوو، که‌ ئێوه‌ش دیارده‌ی زمان و زمانه‌تیه‌.
ئێو نیه‌تی له‌دووتوێی ئه‌م باسه‌دا مه‌به‌سته‌ پێکانی زمانی نووسندی سیاسی، ونا‌کبیری و ئه‌کادیمی کوردین. واته‌، ئێوه‌ی له‌م کورته‌ نوسینه‌ باسیدێکه‌ین ئێو زمانه‌ نیه‌ به‌ زمانی له‌ دره‌وه‌ی پێوه‌ندیه‌کی نایاسایی له‌دایکده‌بێت، به‌ڵکو ئێو زمانه‌یه‌ له‌ ئامێزی خێزانێکی یاسای (شه‌رعی) له‌دایکده‌بێت و که‌چی که‌سێکی زمانشێیتانی قه‌ڵه‌ب، به‌وفا، هه‌ڵپه‌رست، به‌باک و دژه‌ به‌هایه‌.
که‌ زمانه‌؟ چۆن ده‌بیت به‌ زمان؟ ئایا زمانی جه‌رگه‌ له‌ زیرێکی؟ یان زمانی جه‌رگ له‌ زیرێکی تیاپێنهانه‌؟ ده‌کرێت زمان بیت و له‌ زانکۆیێک پرۆفیسه‌ر بیت؟ له‌ناو حیزبێک وه‌زیر یان ئه‌ندامی سه‌رکردایه‌تی بیت؟ یه‌کێک بیت له‌ ونا‌کبیرێکانی شار (شێوه‌کار، شاعیر، نوسه‌ر، ڕۆمانnوس، شانۆکار، موزیسیان)؟ پزیشکێکی ناسراوی بواری ته‌ندروستی بیت؟ یاخود پارێزه‌رێکی دیار بیت؟
له‌ سه‌نگه‌ری ئه‌م باسێو بیر و ڕۆفتاری زمانکان شیرازه‌ی که‌لتووری ئه‌مڕیان له‌بەر یه‌ک هه‌ڵوه‌شاندوه‌تێو. زمانکان له‌ ئه‌ستادا، له‌ که‌لتووری تازه‌ی کوردی دا، زه‌ر و زه‌به‌ندن، ژماریێکی به‌ شومار له‌ زمان له‌ نێونده‌ هه‌ستیاره‌ جیاجیاکانی که‌لتووردا (نێوندی سیاسی،

ونا کبیری و ئه کادمی) کاری خه یان دهکه ن و کاریگه ریی زمانی خه شیان ته ژانه لهو نه وه ندانه دا دادنه ن. له رده دا هیچ دورنا ته ین گه ر بلیین: ژماره یه کی به شومار زمانه مان له پاراله مان، له وزاره ته کان، له زانکه کان، له سه نته ره کانی ونا کبیری، له پاروه رده و له ته ندروستیدا هه یه. ئه م زمانه ته کده ری تایبه تی کامه گه ن و له داته پاندن و گه نده لکردنی ئه و نه وه نده دانش به رپرسیارن. له ژه ر سایه ی زمانه کان، زمانه ژیره کان، ده بینین سیاسه ت، پاروه رده، فه رهه نگ و هه ستیاره کانی کامه گه ن و ژیان.
چه ندین دیمه نی زه ر و زیو به ند له ناو شار، له شوینه گشتییه کان، له ناو سه رسیال میدیا، له دامه زراوه کاندا به دیده کرێت، که پهمانده ئه ره شوینی ئه ستهقینه ی زمانیه. گرفته که له رده دا له وه دایه، که ئه و شوینانه له زیادبووندان و خه شیان شه رکردووه ته وه ناو گشت کایه ناسک و هه ستیاره کانی کامه گه ن و ژیان.
له ره وه ئه مه به پهویستمان زانیوه قسه له زمانه بکه ین و بچینه ناخی وشه دانی زمانه و ئه و دیارده زمانه ن و ناشکه نداندانه ی کهسی زمانه له ناو خه زان و پاروه رده و دواتر کامه گه ن به گشتی دروستیده کات. هه ما به وه ش دهکه ین، که تا سیاسه تی هه ته به رده وامبێت، که له نادادپه روه ری و گه نده لی به رپرسیاره، زمانه ده بێته نه جیب و شکه ماند و ژیربه ژی کامه گه ن.
زمانه کانی ئه و سه نه وه نده خه ریکن ئه و وه نه یه له ئه نده شه ماندا به رجه سته ده کهن، که زمانه ی ژیریه کی تایبه ت به خه ی په ویسته. ئه مه ش داوای ئه وه مان له ده کات زمانه ناسی زه قکه ینه وه به حالیبوون له ده زی زمانه و زمانیه تی، به ئه و ده زه ی زمانه دروسته کاریه تی له کامه گه ن، که سه رله به ری ده زه کهش له وانله وه له به ده وشتی.
سه رئه نجام، کامه گه ی ئه مه به ده ست ئه م زمانانه وه دیاره ته. زمانه کان کامه گه ی ئه میان کردووه ته کلاوه و به باکیشن به رامبه ر به ئایینده مان. زمانه کان ته ژانه نه مامی ناشرینی و دزه وی ده چه نن و له وسه ره وه به باشه به ئیمه ی ده فرهشنه وه. ئه مه له وه ش حالیین، که قسه له زمانه کانی نه وه ندی سیاسی، ونا کبیری و ئه کادمی قسه وباسی زه ری له ده که وه ته وه، که له م نوسینه دا که مترینی ئاویله دراوه ته وه.

وشه دانی زمانه

زمانه له زمانی گشتی و باو و بازاڕی دا به کهسکی قسه زه ن، حه قیر، فه ڵباز، گزیکه ر و قسه به ده ت. وه کیتریش، زمانه به پێی فه رهه نگ و وشه دانه کوردییه کان به م جۆره ده ت: بیژی، حه رامزاده، قومزه، ئه رده، بیژوو، ئه و منا ڵه ی له باوکه کی نا ڵه وا و ناشه رعی بووه، یان

زۆر کەسەکە باوکی خۆی ناناسێتەوە.
لە زمانەوانی فەرهەنگی عەرەبیەکان (وەک الصحاح، لسان العرب) زۆر بە نغل دێت، بۆ کەسە دڕشوبهەنرێت پیسکەر، شۆهێنەر و تێکدەری شتە. لەم حاڵەتەدا زۆر ئەو کەسەیە لە پەیوەندیەکی ناشەرعی(نایاسایی) bastard لەدایکدەبێت، کە پێیدەڵێن (ابن الزنا، أو ابن الحرام، أو ابن غير شرعي)، کە لەم نوسینەدا هیچ کات ئەمە لەم دیدەوە سەرنج ناخەینە سەر زۆر. لەبەرئەوە، ئەو زۆرەی لە دەرەوەی پەیوەندیەکی شەرعی لەدایکدەبێت جیاوازە لەو زۆرەی ئەمە لێرەدا مەبەستمانە. زۆر بەمانای منالی نایاسایی و لە دەرەوەی پەیوەندی شەرعی جیایە لە زۆری فەبباز. زۆرکانی دەرەوەی هاوسەرگیری زەرجار کەسانی زەر بایەخ پێدەرن بە بەها و هەوشتی کەمەایەتی. زەریک لەو زانەش، کە لە دەرەوەی پەیوەندی شەرعی لەدایکبوونە خۆکی بلیمەت و دانایان تیاهەکەوتوون.

زۆرکان پشیان دەوترێت شەیتان

زۆرکان، ئەوانەشن، کە پێیان دەوترێت شەیتان. ئەم جۆرە زۆرە داهێنان لە فەن و تەکنەکبازیدا دەکات، کە پشیان دەوترێت شەیتان لەبەرئەوەیە لە خەڵتاندن و تەڵەنانەوە بە ئەویتر زیرەکن. هەنگە کارلەس غوسن Carlos Ghosn، سەرکی پشووی کەمپانیای نیسان و ینە، نموونەیەک بێت لەسەر زۆرزیرەکان. "هەندێک دەڵێن لەناو سندوقێکی موزیک بێیارمەتی تیمی خزمەتگوزاری تایبەتی خۆی لە ژاپۆنەوە توانیویەتی بە لوبنان هەبەت". ئەمەیە زۆر، کە خۆی دەخاتە ئاستی پارچە موزیکێک. مافیاکان زەر شتی لەم جۆریان کردووە، چ بە گواستنەوەی کەکاین و هەرەین، چ بە بینی سنورکان. هەر بەخۆی هەگا تازەکانی فرشتن و گێاندنی بارمتە، هەرەین، قاچاخ و پارەی دزراو زەرترین ژیریی زانە و شەیتانانەی تیادەکرێت. ئەوەی لە فیلمەکانیش دەیبینین بەشیکی کەمن لەوەی لە دەسیەی پلیسخانەکانی وەاتاندا هەیە. بەیە زەرجار بە بەغیلیبردن بە زۆرکی لەو جۆرە دەوترێت ئای لەو زۆرە! ئاو لەو شەیتانە!

زۆرایەتی بووە بە پیشە

بە بەشێک لە زۆرکان زۆرایەتی بووە بە پیشە. ئەبەتە پیشەکیش، کە پەویستی بە ژیریە. زۆر دەشێت ژیر بێت، لە زۆر ئەو ژیرە نیە، کە دەدرێتە پاڵ موزیسیانکی وەک هایدن، رۆمانوسکی وەک دەستەقسکی، یان شیوەکارکی وەک کاندینسکی، یاخود فیزیاناسکی وەک نیوتن. ژیریی زۆر لەوەدایە، کە چۆن ئامانجەکانی بپەکێت؟ چۆن

بگات بۆ مەرامی خۆی؟ چۆن ئەوە بکات کە بیگەنێت بۆ لوتکە؟ کەوابێت، کەسی زۆر نیەت پیس و تێکدەر. ئەوە دەکات بۆ خۆی چاکە. هیچ شتێکی پێ عەیب نییە و هیچ کەسێکی لە خۆی زیاتر بەلاوە گرنگ نییە. خەمی خۆیەتی و بەس. خۆونی زەرە، گشت ئامانجی ئەوەیە بەرەو لوتکە بچێت، بەڵام چ لوتکەیەک، بۆ ئەوانیتر تێپەڵکێش نییە!
قەد هەڵە ناکەین گەر بڵێین: دەتوانین لێناو وتاری ناسیۆنالیزم و وتاری ئوناکبیریماندا دەیەها زۆڵە سیاسی و ئوناکبیر ببینینەوە، کە دەگەی زەریان لە کردەی سیاسی و ئوناکبیریمان داوە. ئێستاش هەمان بەزم لە نەوەندی ئەکادەمیمان خۆی دووبارەدەکاتەوە. نەگبەتیەکە لەوەدایە ئەو سێ نەوەندە هەستیارە پێبووە لە قەبە و کلاوچی، لە کەسانی زەرزانی هەڵپەرست و فێڵباز، کە خەمی خۆیان سەرووی گشت خەمکانە. بۆیە هەمانە زۆڵە و وەزیرە، جەگری وەزیرە، موزیسیانە، ڕەمانوسە، پارێزگارە، شاعیرە، شۆڕکارە، ئەندامی سەرکردایەتی حیزبە، پارێزەرە، پرۆفیسەرە، عاشقە و..... . بەمجەرە پێویستە پەردە لەسەر زەر کاری قەزەوانی زۆڵەکانی نەوەندی سیاسی، ئوناکبیری و ئەکادەمیمان هەڵبگرین. تا زۆڵیش لە ئوناکیبیر و ئەکادەمیست و سیاسی ئاستەقینە جیانکەینەوە ئەو سێ نەوەندەمان بەدەست زۆڵیەتی ئەو زۆڵانەوە دەناڵێنێت.

زۆڵەکانی مێژوو

کەسانێک هەن، کە بە زۆڵی لەدایکبوونە، قەدەریان وابووە لە دەرەوەی پێوەندیەکی شەرعی بێنە دونیاوە، لە مەڕقایەتی تائێستاش قەرزاریانە. لەوانە، کۆنفووشیوس Confucius ی بیرمەندی چینی، لیۆناردۆ دا ڤینچی Leonardo da Vinci ی وێنەکێش و بیرکاری ئیتالی، تۆماس پاین Thomas Paineی چالاکەوانی سیاسیی ئەمریکی-ئینگلیسی،لاورانسی عەرەب Lawrence of Arabia، ئێڤا پێرۆن Eva Peron ی ناسراو بە ئێڤیتە، هاوسەری سەرکی ئەرجەنتینی و چەندینی تر. بەشێک لە زۆڵەکانی مێژوو ، کە خۆکی بلیمەتیان لەدروستبووە، هەستیان بە ئازاری زۆڵبوونی خۆیان کردووە و لەناو خۆکیش کەسانێکی بە ئازاربوونە و باجی زۆڵ بوونی خۆیان داوە، بەڵام هەرگیز زۆڵبوونی خۆیان بە خۆتاندنی کەمەگە بکارنەبردووە.

زیرەکی (ژیری) و زۆڵی

زۆڵەکان لە فێڵبازی و تۆکەبازیدا سەرسامتدەکەن. ئەوە دەکەن بیریلێنەکراوەتەوە. دەیانەوێت وێنەیەکی ئەوتۆیان لەسەر دروستبێت، کە ئەمانە مرۆڤگەلێکی تێگەیشتووی بە هۆش، بە ئاوەز و هوشمەندن.

هەر لەبەرئەوەی زیرەکی (ژیری) و زانستی، یان زیرەکی کەسی زۆر جیاوازە. ئامانجی بەرئەوەی زانکۆکان زیرەکیشیان پەروەردە بکات. زانکۆکان ژیریەکانیان هەیە. ژیریەکان بە خەیانەت و بەس. ژیری و زیرەکی زانکۆکان تەنیا خزمەت بە خەیانەت دەکات. گشت جارێک، ئەبەتە بیرلێنکراو، دەگمەن بە گەیشتن بە ئامانجەکانیان. ئامانجەکانی زانکۆکان هەردەم چەپە و قەزوەنە. زیرەکزانە ئەو زیرەکە، سمارتە، نییە کە دەرێتە پاڵ ئەنیشتاین، یان ئەدیسۆن. زیرەکە زانە کەسێکی زیرەکە لە هەڵپەرستی و چاوچنۆکی، لەبەرئەوەی گرنگی بە بڕواکان نادات بە گەیشتن بە مەرامەکانی ئامادەیە فڕێ لە نزیکترین کەسی خۆی بکات. داهێنان لە گەزی و تەکنۆکەبازی پیشە هەمیشەیەکەیەتی. بەچوون و دیدی ئەویتر دەدزێت و دەیکات بە هی خۆی. زانا زیرەکەکان، کە فڕێ لە سەبەری خۆشیان دەکەن، شەتی پەست و پڵەو پایەن. زانا ئامادەیە بەبێتە موزیسیان، شاعیر، ئەندام پەرلەمان، پارێزەر، لە بە هەچەکێک هەحی لە هیچیشیانەوە نزیک نییە.

زانا و مەرام

زانکۆکان کار بە مەرامی خەیان دەکەن. ئامانە کاری بەردەوامیانە. گشت ئەوەی زانای داگیکردووە مەرامەکانیەتی. زانای بە مەرام بوونی نییە. زانا کاری پێتە تا مەرامەکانی تەواو دەبێت. ئامانە کۆشکە نییە. کۆشکە ئەویە مەرامی زانکۆکان کۆتای نایێت. زانا واتە مەرام. زانای بە مەرام بوونی نییە. کاتێک کەسێک دەستدەداتە زانای واتە باشترین پەیوەندی بە مەرامەوەیە. مەرامی زانکۆکان بوونیشیانە. بوونی زانکۆکان بە مەرامەکانیانەوە گرێدراوە. زانکۆکانی نەوەندی ئەکادەمی تەنیا کارساتبار نییە بە خودی نەوەندەکە، بگرە شوێنەری نەوەندەکانی تریشن(سیاسیی و هوناکبیریی). گلانی نەوەندی ئەکادەمی بە سیاستەوە تاکە خوونی زانکۆکانە، لە بەهای ئەم گلانەوە سیاستیش نالەبار و قەزوەندەکەن. سیاست، کە کاری دروستکردنی یەکسانییە لە کۆمەڵگە(ئانسیەر)، زانکۆکان کاری سیاست لەناو جەرگەی سیاست و لە نەوەندی ئەکادەمیش قەزوەندەکەن. بوونی زانا لە نەوەندی ئەکادەمی و هەوای زانکۆ ئەکادەمی بە لەکئاڵانی زانکە بە سیاسییەوە تاکە هیوایە لەبەردەم زانکۆ ئەکادەمی بە خەپاراستنی لە داهمان و ژێرکەوتن.
گومانی ناوەت زانبوون لەگەڵ ئەکادەمیبوون یەکناگرێتەوە، بەڵام زانا دەروەسنایەت نەوەندی ئەکادەمی بەهای زانیەتییەکانیەوە چی بەسەردێت. زانای، کە پەتایەکی زیانبەخش و مەترسیدارە، لەگەڵ زانای

ژن دا نەبەت لەگەڵ هیچ شتکی تردا یەکناگرێتەوە. ژن دەروەس نییە بەوەی، کە زانکە پێویستە شوێنی زانین و ئاوناکبیری بێت. بە ژن باشترین شوێن ئەو شوێنەیە، کە پاشاگەردانی تیادا سەرووڕە.

ژن و قەشمەر

ئاستە زەمەکان قەشمەری بە کەمەگا و بەتایبەت بەهاکان، لەسەرووی هەموویانەوە ئاستگەیی، دەکەن، لە زەمەکانی خۆشیان قەشمەری کەمەگەن. زەمەکان کاتک بیان دەردەکەوێت قەشمەری کەمەگەن، کە شکستدەنن. بەس ئەو کاتانەی زەمەکان براوەن تا ئەوپەڕی گاتە بە کەمەگە و خودی ژیانیش دەکەن. ژیان ، کە قەزاوەن و بە بەها بووە، لە زەر ئاوەوە دەستی زەمەکانی کەمەگەی تیایە. ئەمش بەزەری لەبەرئاوەی زەمەکان دوژمنی گەورەی ئاستی و داد و یەکسانیین. ئەمان، زەمەکان، بەیە هەن چونکە بەرهەمی درێ و بە دادی و نایەکسانیین. واتە ئەچەکی ئەمانە بە بەدادی، بە بە بەهایەوە گرێدراوە. بە بەهایی و گاتەجای ماهیەتی زەمەکانە. زەمەکان هیچ شتک بە جدی وەرناگرن، ئەوە نەبەت، کە دەینکات بەوەی هەبن. هەن لەبەرئاوەی حورمەتیان بە بەهاکان نییە.
قەشمەرجاری زەمەکان قەشمەرجاریە پێش هەموو شتک بە شتە جدییەکان، بە مرۆڤی جدی و دەسەز. زەمەکان لە جدی دەترسن و گەمەشیان بە ئاحپاکی و میهرەبانی دێت. بە ژن بلیمەتی بوونی نییە، گەر هەشبێت ئەوا بریتییە لە زەمی. بە زەمەکان بلیمەتی زەمیەتی تیانەبێت مانای نییە.

ژنی و فتبوون

ژن پێوایە هەر هەیە. ئەم بوونی خۆ بە بوونی زەمیەوە بەستوەتەوە. ژن باوەی بە فتبوونی خۆی نییە. ژن وایبەدەچێت تا ژنی مابێت، تا ئەو ژیریە هەبێت، کە ژن لە زەمیدا بەکاریدەبات فتنابێت. واتە زەمەکان باوەیان بە شکست نییە، یان با بڵین: زەمەکان گاتەیان بە شکست دێت. بە ژن شتک نییە ناوی دەمان بێت. دەمان لە مەزهەبی ژن دا نییە، چونکە ژن بە زەمیەتی هاوکێشەکانی دەمان دەگۆڕێت بە بردنەوە. دەمان بە ژن شتکی کاتییە و هەستانەوێش هەر دێت. لەبەرئاوەی ژن گاتەی بە هۆوشت دێت، بە ژن دوای دەمان فەنی تازە و زەمیەتی نوێ چارسەرە.

ژن بە شکڵیە

هۆوشت چییە؟ پرسیارەکە، کە بە ژن بوونی نییە. ژن لە پرسیاری وا

ادکات. بۆیە یەکێکی تر لە خەستەکانی ژنە بی غروریی (بی شکۆیی). ژنە ناتوانێت شکۆی هەبێت. ژنە و شکۆ یەکناگرنەوە. ژنە ناتوانێت شکۆدار بێت، چونکە ژنە شکۆداری تێناگات. شکۆ، کە بە ڕەوشتەوە گرێدراوە، بە ژنە بە بڕیار. بۆیە ژیان بە ژنە لە گشت شوێنکەدا بوونی هەیە لەناو غروردا نەبێت، لە هەموو جێگایەک ئامادەیی ئەوە نەبێت، کە ڕەوشت تیایا سەروەرە. لەم سەروبەندەدا ژنە کاتەکانی، تەمەنی، بە بە غرور بەسەردەبات. بۆپەی ئەوەی درێ، خراپە و چەپەڵی لێژڕ کردە و ڕەفتاری ژنەکان شەقڵەکی دیکە وەردەگرێت شکۆ ناتوانێت دەخوازی ژنەکان بێت.

سەرئەنجام

چی لەو چەند لاپەڕانەی لای سەرەوە حاڵیبووین؟ ئەوە حاڵیبووین، کە ژنەکان دروستکەری پاشاگەردانین، دوژمنی سەرسەختی بەهاکانن، گرنگی بە ڕەوشت نادەن. ژنەکان گەڕ بایەخ بە ڕەوشت بدەن نابنە ژنە، ناگەنە مەرامەکانیان. ژنەکان ژیرن لە بانگەشەکردن بە شت، ئەو شتەی مەبەستیانە و پەویستیانە. ژنەکان سوالی پەست، سەز، دەنگ و هەموو شتێک دەکەن تەنها هەیبەت و شکۆداری نەبێت. ژنەکان خۆیان بە شەهید نیشاندەدەن. وەڵای ئەوە، غەمی کەمەگەی کەڵەی ئەمە بەدەست ژنەکانەوە هەم کەن و هەم تازەیشە، لە ژنەکانی سەردەمی ئایتی، کەمەگەی ئێلکترۆنی، جڕە غەم و پژارەییەکی تر بە ئەمە دەنن، جیاوازتر کاری دزەوی خۆیان ئەنجامدەدەن. ئەمانە، ژنەکان، کە بڕبەستن لەبەردەم ڕەوشتباشی ئەمەدا، سەرسوهێنەرانە لەڕە و لەوە زیەتی خۆیان پراکتیزەدەکەن. ئەمە وادەکات بڕێن: پەویستە ژنەی لە کەمەگەی ڕیشەکێشبکەین و خەمان لە چنووکی بەدییەکانیان بە هەمیشە دەربازبکەین.

ئەوەی، کە چارنوسی نەوندی سیاسی، ونا‌کبیری و ئەکادەمیمان بکەوێتە دەست ژنەکانەوە دیاردەیەکی تاڵ و خەمبارانەیە، کەیهەنڕ و بەشمەینەتییە. بەهەی هەڵپەرستی و مامەڵەی پیسی ئەمانەوە کەمەگە شەواو و تەکچەڕاوە. هەر لەبەر ئەوە، جێی خۆیەتی بڵێین: گەڕ لە کار و ڕەفتاری ژنەکان لەو سێ نەوندەی هەمامان بکرد بەوانین، دەبینین چەندین لەکەوتەی ترسناک و شەرمەزارئامێزی لەکەوتووەتەوە. زیانمەندی یەکەمی ئەم لەکەوتنەویش خەڵکە، خەڵکە بە پەنا و دەساف و بێئەمەکانە.
لە کەتایدا ئەوەش هەر پرسیارێکی دەستکارینەکراوە، کە کە دەکارەت بە لەمەودوا ئارکیەلۆژیای (هەڵکەینناسی) ژنە لە کەمەگەی ئەمەدا بنوسەت؟ گرنگە نوسینی ئەو بەشە، چونکە ژنەکان گاڵتە بە

کوردایەتی، مرۆڤدۆستی و گشت بەهاکان دەکەن.

لێبووردەیی: لە بژاردەیەکی ئاکارییەوە بەرەو مافێکی دەستووری.. د. سەربەست نەبی.. و. هاوڕێ خالید

ساڵی 1995 تاڵەبانی* وەک پێداویستییەکی ناچارکی بۆ داکۆکیکردن لە شکڵی مرۆڤبوون، لایەن ڕەخنەراوی یونسکۆی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان لە چوارچێوەی دەستێیەک یاسا فەرمانڕەوا کرا. بەم جۆرە لێوە کرایەوە کە تاڵەبانی نەک هەر بژاردەیەکی ئاکارییە بێکو لە بنەمادا مافێکی سروشتی مرۆڤە. بەمەش خەسڵەتکی حەتمی دەستووری و فەرمی پێبەخشرا.
لەم وتارەدا ڕوناکبیری کورد (سەربەست نەبی) تێپەڕینەکی خرایە دەکات بۆ چەند وەستگەیەکی مێژووی بیری لێبووردەییانەی فەلسەفی.
جاڕنامەی پرەنسیپەکانی لێبووردەیی، کە لایەن یونسکۆ (مەسکۆ/1995) ەوە ڕاگەیەندراوە، ئەم بەدەر لە تەنووس و گرنگییە ئاینیی و ئاکارییەکان، لەڕەدا چەمکی لێبووردەیی چیتر تەنیا پابەندییەکی ئاکاری نییە، بێکو پێویستییەکی سیاسی و یاساییە بۆ ئامانجی ئاشنابوون بە مافە جیهانییەکانی مرۆڤ و زامنکردنی ئازادییە بنەڕەتییەکانی ئەوانیتر.
سروشتی بارودۆخی مرۆیی کەمێگانی ئەم چەرخە بە گشتی مەحکومە بە پێکەوە ژیان و ململانێ لە هەماکتدا. ئەمەش پێویستی بە ڕێزێیەکی زۆر لێبووردەیی هەیە لە کەمێگا فرە کولتووریەکان کە پێن لە شەوازی ژیان و بیرکردنەوەی جیاواز و هەمەجۆری تێوانین و باوەڕی جەراوجەر لەوەدا چەمکی لێبووردەیی گرنگیی و پێگەیەکی سەنتراڵ وەردەگرێت. لێبووردەیی لە فەرمی نموونەیی و ئامانجکی بیرو باوەڕ، هیچ مانایەکی نییە..... ەینەر فەرەست لە کتێبی لێبووردەیی ململانێدا جۆخت لەسەر پێیوندی ئەرگانیکی نێوان بەرهەستی و ململانێ دەکاتەوە ئاماژە بەوە دەکات لێبووردەیی لێناکۆکییەوە سەری

هەداوە و لە هەناوی ناکۆکییەکانی نێوان مرۆڤەکان لەدایک دەبێت. ناتوانرێت لەبوردەیی تەنها وەک بەهایەکی ئاکاری پێتی جیا لە مژوو و پێشکەوتنەکانی هەژمار بکرێت. لەبوردەیی تەنیا پرەنسیپێک نییە کە مرۆڤ لە ڕێگەیەوە حەزی تێپەڕاندنی دژە واقیعی ئێستای پێ جێبەجێ بکات، بەڵکو پشت بە کولتووری زاڵی سەردەمەکان و پێوەندییە ناستەقینەکانی دەبەستێت. ئەگەر چەمکی لەبوردەیی بە جیا لە چوارچێوە مێژوویییەکەی بخوێنەوە باس و وەک بوونەکی سەربەخۆ و ئەبستراکت بۆ لە بەرچاوگرتنی کۆنتەکستە مێژوویییەکەی، ئەوا سەرجەم بۆها مرۆیی و پراکتیکییەکان لە دەستدەدات.
لە چوارچێوەی ململانێ و ڕووبەڕووبوونەوەکانی نێوان هزری ڕوشنگەری و کڵێسای مەسیحی لەماوەی سەدەکانی 17 و 18 یەمدا، چەمکی لەبوردەیی بەرزکرایەوە ئاستی فەلسەفاندنی چەمکە فەلسەفییەکان. هەرچەندە زۆر لەمەو پێشتر باسی ڕێنگەدانەوەی فەلسەفی و فەرمایشتە ئایینی و ئەخلاقییەکان بوو. وتە بەناوبانگەکەی سوکرات کە دەڵێت " من یەک شت دەزانم؛ ئەویش کە من هیچ نازانم" تەرخانکراوە بە هەشیاریی لەبوردەیی لە ڕێگەی ناسینەوەیەکی قوڵی ئەو زەلیلییە دەروونییەی کە پەدەچێت ئای ئەویتری تەدا قبوڵ بکرێت و هاوکات لەگەڵیدا ناڕازیش بێت. هەمان شتیش لەسەر ئیمام شافعی هەیە کە دەنگەی ئەو هەیە کە گوتبێتی "ئای من ئاستە، دەکرێت هەڵە بکات و ئای تێش هەڵەیە، کە پەدەچێت ئاست بێت"، بەڵام بوترین و ڕوونترینییان بەیاننامەیەکە کە بە ئیمام جەعفەری ئەلسادق دەگەڕێتەوە کە تێیدا بە سوربوونەکی ئەخلاقی ئەو دەڵێت: "بەگوناهی هەر گوناهە". کارل پێپەر لە گوتاری فەلسەفی هاوچەرخدا پرەنسیپی "هەڵەی بە بەرامبەر" ی دامەزراند، کە تێیدا لە ڕوانگەی ئەبستیمیەوە جەختی لە ڕەژەیی بوونی حەقیقەت کردەوە. لە ڕوانگەی ئەخلاقییەوە دانی بە پێویستی جیاوازی و شەرعییەتی دانا.

ڤەتەر شکەی جیاوازی و لەبوردەیی بە ئستە بەناوبانگەکەی بەرز کردەوە و وتی: "لەوانییە من لەگەڵ تەدا ناکۆک بم، بەڵام خوێنی خەم دەدەم لە پێناو مافی قسەکردنت" جیاواز لە کەتاییدا، فەیلەسوفی ئەڵمانی ئیمانوێل کانت باسی لە کاریگەری خەبەزلزانی وشەی "تەلەرانس" کرد. گەتەش، بە هەمانشێوە، بە زەلیلی و ڕیسوایی دەزانێت. ئەو پەی وایە کە پێویستە لەبوردەیی کاتی بێت و هەندەکجار ببێتە هەی ناسینەوەی لە کەتاییدا. ئادیکاڵترین ئەڵمانی فریدریک نیچە پێیوابوو کە ئامانجی مرۆڤ لە ژیاندا گەیشتنە بەدوای هەز و دەستەاتدا بێت داوای لەبوردەیی هیچ شتێک نییە جگەلە مژهەبە بە کێڵە و لاوازەکان کە خاوەنی خواست و توانای

تێکەڵکردنەوەن. بەبەچوونی ئەو، لێبوردەیی نیشاندەری بەڕووبەریی و دڵرخەری ملکەچی و تەمومژایەتی و هەروەها زڵر سوکایەتی و ڕیسوایی بە کەرامەتی مرۆڤ. مارکسی ڕوسی لینن ترەتسکی پێناچێت پرسیار لە سودی لێبوردەیی بکات: نزیکەی هەزار ساڵ ووتراوە "دوژمنەکانت خۆش ببە" و "ڕووەتی ڕاستت بگەڕێ..." تەنانەت باوکی پیرەزی ڕەمانیش سەرکەوتوو نەبوو لە ئازادکردنی خۆی لە ڕق و کینەی نەیارەکانی. ناسیونەوی مەهاتما گاندی، پیرەزی ناتوندوتیژی، لەم ڕووەوە بە شۆیەکی زڵر گرنگ دەمنەتەوە کاتێک گوتی" من حەزم لە لێبوردەیی نییە، بەڵام ناتوانم لەو باشتر بدەزمەوە" ئەو خۆی بە ناچاری زانی کە دان بەوەدا بنێت کە شتێک هەیە. باشترین شت بوو کە دەیبینی و ئەو باشترینە لەو شتانەی دەیبینێت.
کورت و پوخت؛ لێبوردەیی ئاماژە بە هەڵوەست دەکات بەرامبەر بە بیر و بۆچوون و باوەڕ و بەرژەوەندی ئەوانیتر. هەروەها ڕەنگدانەوەی توانای کەسەکە بە ژیان لەگەڵ شێوازەکانی عادات و ڕەفتاری خۆی. لێبوردەیی پێویستە بە گەیشتن بە لێکتێگەیشتن و کەدەنگی لەسەر پرسە ناکۆکەکان و تەوانینی جیاواز و شکاندنی بەرژەوەندییە ناکۆکەکان بەبە پێنابردن بە سەرکوتکردن و تونددوتیژی و دوورخستنەوە... لە کۆتاییدا ئەو پرسیارەی دەمنەتەوە ئەوێیە؛ ئایا لێبوردەیی واتای ئەوێیە کە ئەمە لێبوردەبین بەرامبەر بە نا-لێبوردەکان؟

کۆریای باشوور لە وڵاتێکی دواکەوتووەوە بە وڵاتێکی گەشەسەندوی جیهان.. ئەردەگان عەبدوڵا

کە باسی کۆریای باشوور دەکەین، یەکسەر چەند وێنەیەکی جوانی ئەم وڵاتە دێتە پێشچاومان. وڵاتێکی گەشەسەندووی ئابووریی و مۆدێرن، لەپێنا ئەمشدا کەمێک پاشەوانی درامای تەلەفزیۆنی، کەمێک ئامێری ئەلکترۆنی دەبینین. ئەمانە هەموو ئەو وێنانەی کەلەبەردەم

چاوی ئەمەدان. لەراستیدا بۆ من کۆریای باشوور جگە لەو وڵنانە، کەمەک وڵنەی جوانی تری لە پێش چاومە و وایکردووە کە ئەم وڵاتەم خۆشبوێت و گرنگی پێبدەم.
کاتێک سەیری مێژووی ئەم وڵاتە دەکەین، دەبینین کە ئەمیش وەکو زۆربەی وڵاتانی جیهان، لە پاش جەنگی دووەمی جیهانییەوە، بەدەست برسێتی، هەژاریی، دواکەوتووویی و کەمەک کەشەی ناخۆیی و دڕندەیی ناڕاندوویەتی. بەڵام ئەم گەلە بەیارییداوە کە خۆی ڕادەستی ئەم کەشانە نەکات و کار بۆ جیهانێکی باشتر بکات، بەمشێوەیش سەرکەوتووبوە.
بۆ بەوای من گەلی کۆریای باشوور لەم 50 ساڵەی پێشوودا، سێ شەشی ئەجگار گەورەی کردووە، یەکەمیان: شەشکەی ئابووریی، کە ئەم وڵاتەی لە هەژاریی و برسێتیی و دواکەوتوویی ڕزگار کرد و کردیە زلهێزێکی ئابووریی جیهانی. دووەم شەشی گرنگیش، شەشکەی سیاسی بوو، بەتایبەتی لەم 30 ساڵەی دواییدا، توانییان بۆ هەمنیی و بۆبە ڕژانی خوێن و پشێویی نائارامی، کۆتایی بۆ سیستمی دیکتاتۆریی و سەربازیی بهێنن و سیستمێکی ئازاد و دیموکرات بونیات بنێن.
سێیەمین شەشیش، دەتوانم بۆ شەشکەی کەلتووریی وەسفی بکەم، لەم 30 ساڵەی دواییدا، کۆریای باشوور لە بواری پێشخستنی دراما و فیلمی کۆریدا گەشەی گەورەی بەخۆوە بینی، جگە لەوەش لە بواری سیستمی پەروەردەییشدا، بەهەمانشێوە بووە پێشەنگی وڵاتانی جیهان.
بەهەی ئەم سێ شەشەوە، گەلی کوریای باشوور توانیی، نەفەسی ئازادی هەمژێت و قەڵەماڵەت و لە هەموو کەرتەکانی تردا پێشکەوتن و داهێنانی گەورە دروست بکات.
لێرەدا هەوە دەدەم تیشکێکی بچووک بخەمە سەر ئەم وڵاتە و چەند زانیارییەکی سنووردار لەبارەیەوە بڵێم. گرنگی ئەزموونی ئەم وڵاتەش بۆ ئەمەی کورد دەربخەم، هەرچەندە لە وتارێکدا ناتوانین باسی تەواوی ئەم ئەزموونە بکەین، کە ئەستا لە تەواوی جیهاندا، لەکەینەوە و کتێبی هەمجۆری لەبارەوە چاپ و باڵودکراتەوە.

ئۆپێی ئاسیا

کۆریای باشوور دەکەوێتە ئۆپێی ڕۆژهەڵاتی کیشوەری ئاسیاوە، لە چاو وڵاتانی تر، هەندە گەورە نییە و کەی گشتی ڕووبەری دەگاتە 99 هەزار کم چوارگۆشە،ژمارەی دانیشتوانیشی دەگاتە 51821000 کەس. لە باکوورەوە کۆریای باکوور، لە خۆرهەڵاتەوە ژاپۆن، لە خۆرئاواشەوە، کەماری میللی چین دراوسێیەتی.

مێژوو

کۆریا خاوەنی مێژوویەکی دێرین و پرشنگدار و خاوەنی شارستانیەتێکی مەزنە، بەتایبەتی سەردەمانی فەرمانڕەوایەتی ” شیلا Shilla کە لە نێوان ساڵانی676 تا935 حوکمیان کردووە، هەروەها فەرمانڕەوایەتی Koryo کە لە ساڵانی 935 تا 1392 حوکمیان کردووە، دواتریش فەرمانڕەوایەتی Choson 1392 تا 1910 حوکمیان کردووە. کۆریەکان ڕێگەکی بەرچاویان هەبووە لە پێشخستنی شارستانی مرۆڤایەتی. ئەم مێژووە پرشنگدارەش ڕێگەی گۆڕی هەیە بەسەر کەمێگەی ئێستا و داهاتووی ئەم وڵاتەوە.

داگیرکاری ژاپۆنی

هەمیشە ژاپۆن گەورەترین مەترسی بووە بۆ گەلی کۆریا، ژاپۆنیەکان چاوی تەماعکارییان لە کۆریا بووە. دواجار ساڵی 1910 بەیەکجاری ژاپۆن کۆریای داگیرکرد و هەتاوەکو کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی لە ساڵی1945 ، کۆریا لە ژێر حوکمی داگیرکاری ژاپۆنی بوو.
داگیرکاری ژاپۆنی بە یەکێک لە قۆناغە ترسناک و ناخۆشکانی کۆریا دادنرێت و ملیۆنان کەس بووەنە قوربانی حوکمی تۆقێنەرو نامرۆڤانەی ژاپۆنیەکان. زیاتر لە2.5. ملیۆن کۆری ، وەکو کۆیلە لە کارگەکان و سەربازگەکاندا بەزۆرەملە کاریان پێدەکرا، جگەلەوەش ژنانیش وەکو کۆیلە لە سەربازگەکان لەلایەن سەربازی ژاپۆنیەوە پەلامارددەران و ئۆتک دەکران، هەربۆیە ساڵانی حوکمی ژاپۆنی لە کۆریا، ئازارێکی گەورەی لە ناخی هەموو کۆریەکدا بەجێهێشتووە.

کۆرتبوونی کۆریا

لەپاش جەنگی دووەمی جیهانییەوە گەلی کۆریی کەمێک هەوای پاکی ئازادیی و سەرفرازی هەڵمژیی و لە کۆتوبەندی داگیرکارێکی دڕەق و خوێنمژی ژاپۆنی رزگاری بوو کە دەزگەخێکی گەورەیان بۆ گەلی کۆری دروست کردبوو. بەڵام بەداخەوە هەر لەپاش کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی، جەنگێکی نوێی جیهانی دەستیپێکرد کە ئەویش جەنگی سارد بوو لە نێوان ئەمریکا و روسیادا. بەڵام ئەم جەنگە لە کۆریادا سارد نەبوو بەڵکە گەرم بوو، ئەوەبوو کۆریا بووە یەکەم مەیدانی ئەم جەنگەی نێوان ئەم دوو زلهێزە، جەنگی سۆڤێتی و ئەمریکی لە نێوان کۆریەکاندا هەڵگیرساو لە ساڵی 1950 وە دەستیپێکرد هەتاوەکو ساڵی 1953 ی خایاند، لەم جەنگەشدا بەشێکی زۆری خاکی کۆریا وێران و خاپوور بوو، جگە لەوەش بووە هۆی کوشتنی نزیکە 5 ملیۆن خەڵکی مەدەنیی و سەرباز، هەروەها ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس، لە هەمووشی خراپتر خاک و گەلی کۆریا بەسەر دوو کۆریادا دابەشبوون، کۆریای باکوور و کۆریای باشوور، کە هەتاوەکو ئەمەش ئەم دابەشبوونە

بەردەوامە.

شکستخواردووی ئابووریی

هەتاوەکو کۆتایی ساڵانی شەستەکانی سەدەی پێشوو، کۆریای باشوور یەکێک بوو لە وڵاتە هەژارەکانی جیهان، ساڵی 1970 کۆی گشتی داهاتی نیشتمانی تەنها 6 ملیارد دۆلار بوو لە ساڵێکدا، بەڵام لەم پێنجا ساڵەی دواییدا بۆتایبەتی لە کۆتایی هەشتاکانەوە، ئەم وڵاتە هەنگاوی گەورەی بەرەو پێشەوە دەنێت، دیارە کەمێک هەکاری سیاسیی و ئابووریی و ئیداری رژێمی گەورەیان لەم بازدانە گەورەیە و گەشەسەندنە خێرایەی کۆریای باشووردا بینیووە. لەپێش هەموشیانەوە، بوونی نەخشەیەکی بەهێزی دەوڵەت، بە پێشخستنی کەرتەکانی پیشەسازیی، کشتووکاڵ، گەشتیاریی. جگە لە باشکردنی و مۆدێرنکردنی سیستمی بانکیی و بازرگانی. لەپێنا دەوڵەتیشدا کەرتی تایبەتیش، رژێمی بەرچاوی هەبوو لەم گەشەسەندنەدا و چەند کەمپانییایەکی گەورەی کۆریش لەدایک بوون لەوانە: سامسونگ، هیوانەدای، ئێل جی" و چەند کەمپانییەکی تر، کە رژێمیان لەپشتەستنی ئەم وڵاتەدا هەبووە.

ئەستا گەشەی ساڵانەی دۆگاتە 2٪ ، پلەی 17 هەیە لە جیهاندا. لەرووی هەناردەشەوە ساڵانە 543 ملیارد دۆلار شمەک هەناردە دەکات و پلەی 7 هەیە لە جیهاندا،لەرووی هاوردەشەوە پلەی 9 هەیە لە جیهاندا،ساڵانە 503 ملیارد دۆلار شمەک هاوردە دەکات. بەرهەمی گشتی ساڵانەی 1646 ملیارد دۆلار، پلەی 10 هەیە لە جیهاندا. هەموو ئەمانەش وایکردووە کە داهاتی تاک 31850 دۆلار لە ساڵێکدا، پلە10 ی هەیە لە جیهاندا.

ئەزموونی کۆریا لە بواری گەشەسەندنی ئابووریدا، بووە قوتابخانەیەک بۆ زۆر وڵاتی تری ناوچەکە، بۆتایبەتی چینییەکان، زۆر سوودیان لە ئەزموونی کۆری وەرگرتووە.

لە دیکتاتۆرییەتەوە بۆ دیموکراسیی

کۆریاش وەکو زۆرێک لە وڵاتە ئاسیاویی و تازەپێگەیشتووەکانی تر، لەلایەن هێزی سەربازییەوە حوکم دەکرا سیستمێکی دیکتاتۆری هەبوو، بەڵام لە پاش ساڵانی نەوەتەکانی سەدەی پێشوو، ئەم وڵاتە بوو بە وڵاتێکی ئازاد و دیموکراسی، ئەزموونی ئەم وڵاتە لە رووی هەنگاونان بۆ دیموکراسی و دامەزراندنی حوکمێکی مەدەنیی و پلورالیستی و ئازادیی، نموونەیەکی جوانە لە جیهاندا، کە دەکرێت زۆر لە دەوڵەتانی تری جیهان سوودی لێوەربگرن بۆتایبەتی وڵاتانی تازەگەشەسەندوو.

شەشەکی کەلتووری

کەریا جگە لە چەکی ئابووریی و سەربازیی، خاوەنی چەکەکی مەزنی تریشە کە ئەویش دەتوانم بە چەکی کەلتووری یان نەرمەهێزی کەریا وەسفی بکەم. پەمخشە لەم وتاردا تیشکەکیش بخەمە سەر ئەم لایەنە جوانەی کەریا.

جیهانی سێیری دراماای کەری دەکات

لەماوەی پەشوودا دراماایەکی کەری تەواوی جیهانی بەخۆوە سەرقاڵ کردووە و لە تەواوی میدیاکانی جیهاندا باسی لێوەدەکرێت کە ئەویش دراماای Squid Game، هەندەکیش دڵی دراماکەن چونکە ڕاحی توندوتیژیی زۆری تێدایە. بەپێی هەواڵەکی ئاژانسی سکای نیوز بێت، تەنها لەماوەی 28 ڕۆژی یەکەمدا، نزیکەی 111 ملیەن بینەری هەبووە. لە ئەمریکا کە خاوەنی هەڵیودە، ئەم دراماایە یەکەم بووە. ئەم دراماایە لە 94 دەوڵەتی جیهاندا پەخش دەکرێت و لە زۆربەی وڵاتانیشدا یەکەمە.

دیارە پیشەشازیی دراما و فیلمی کەریی لەچاو وڵاتانی تری جیهاندا گەنجە، سەرەتاکانی بەرهەمهێنانی دراما دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1961 کاتێک بۆیەکەمجار کەناڵی تەلەفزیۆنی لە کەریای باشوور کرایەوە. سەرەتا زۆربەی بەرنامەکانی تەلەفزیۆن و دراماکان، سیمایەکی سیاسیی و دڵی کەمۆنیست و کەریای باکوور بوون، بەڵام لەپەنا سیاسەتی ڕەسمی دەوڵەتدا، تەلەفزیۆن ڕەگەی خەشکرد بۆ لەدایکبوونی دراماای کەریی.

هەتاوەکو سەرەتاکانی ساڵی 1990 یش، زۆربەی دراماکانی کەریا زیاتر قاڵبێکی سیاسییان هەبوو، کەمتریش ڕەمانسیی و کەمەایەتیی بوون، بەڵام لە دوای ساڵانی نەوەتەکانەوە، ئیتر دراماای کەریی لە چنگی دەسەڵاتی دەوڵەت دەردەچێت و دەبێتە پیشەسازییەکی بەهێزی ئەم وڵاتە. ساڵ لە دوای ساڵیش گەشەی زیاتر دەستەبەت و ئەمەش بۆتە کەرتێکی زۆرباشی ئابووری ئەم وڵاتە. ساڵی 2013 داهاتی کەمپانیاکانی بواری بەرهەمی فیلم و دراما گەیشتە نزیکەی 3.5 ملیارد یۆرۆ، بە ساڵی 2019 گەیشتە نزیکەی 6.5 ملیارد یۆرۆ. ساڵ لە دوای ساڵیش گەشەی زیاتر دەستەبەت.

جگە لە سوودی ئابووری، سوودێکی گەورەی تری دراماای کەری، گەیاندنێکی پەیامی کەلتوورییە، جگە لە زاڵبوونی هێزمووونی کەریی بەسەر وڵاتانی تردا ئەویش لەڕێگەی دراماوە، ئەمەش چەکەکی تر بەدەست ئەم وڵاتەوە.

سیستمی پەروەردە

یەکێک لە خاڵە بەهێزەکانی تری کۆریای باشوور بوونی سیستەمێکی پەروەردەو خوێندنی زۆر پێشکەوتووە کە لە جیهاندا بە یەکێک لە سیستەمە پێشکەوتووەکانی بواری خوێندن و پەروەردە دادەنرێت. دیارە بە دانانی ئەم سیستەمەش، ماوەی چەندین ساڵی پێچووە کەمێک سیمای تایبەتی هەیە. لە ساڵانی 1950 تا 1955 نزیکەی 80% ی کۆریەکان نەخوێندەوار بوون، بەڵام پاشان حکومەتی کۆریای باشوور چ لە سایەی رژێمی دیکتاتۆری سەربازیی یان دیموکراسیدا، گرنگییەکی ئەجگار گەورەیان بەکۆرتی پەروەردەو فێرکردن داوەو ساڵانە نزیکەی 20%ی بودجەی دەوڵەتی بە دانراوە. ئەمەش وایکردووە کە ئێستا سیستمی پەروەردەی کۆریای باشوور لە لیستی 10 باشترین سیستمی پەروەردەو فێرکردنی جیهان بێت. ئەمڕۆ لە کۆریای باشوور 191 زانکۆی هەمەجۆر هەیە. 10 پەیمانگەی بواری پەروەردە، 40 پەیمانگەی هەمەجۆر کە بواری زانستیی و ئیداریی و تەکنیکی و تەکنەلەجی دەگرێتەوە. ساڵە لە دوای ساڵیش کۆرتی پەروەردەو فێرکردن و لێکۆڵینەوەی زانستی، لەم وڵاتەدا پێشدەکەوێت، ئەوەش بە پلەی یەکەم بەهۆی پشتگیریی دەوڵەت و بە پلەی دووەمیش بە پشتگیریی کەمپانیا ئەهلییە گەورەکان.

ئەزموونی کۆریای باشوور بۆ کورد

ئەزموونی کۆریای باشوور بۆ ئەمڕۆی کورد لە چەندین ڕووەوە زۆر گرنگە، چونکە ئەم وڵاتەش وەکو ئێمە، پێشتر وڵاتێکی پاشکەوتووبو لە هەموو ڕوویەکەوە وڵاتێکی هەژار بوو، بەڵام پاشان توانی ببێتە زلهێزێکی ئابووری گەورەی ئاسیا و جیهان. لەڕووی سیاسیشەوە ئەزموونی ئەم وڵاتە گرنگە، چونکە پاش چەندین ساڵ لە حوکمی سەربازیی و دیکتاتۆری، دواتر بووە نموونەی وڵاتێکی ئازادو دیوکراسی، ئەزموونی کۆریاش لەڕووی دیموکراسیەتەوە بۆ ئێمە زۆر گرنگە. خۆشبەختانە ئێستا لەناو نووسەران و دەزگا و میدیای کوردیدا گرنگی باش بە ئەزموونی کۆریای باشوور دەدرێت، یەکێکیش لەو هەوڵانە کۆمایەی دەستخۆشی لێکردنە، وەرگێڕانی کتێبی " ئەزمونی کۆریای باشوور" کە لە لایەن کاک سابیر عەبدوڵا کۆریمەوە کراوە بە کوردیی و دەزگای ئایدیا چاپیکردووە. ئەم کتێبە کەمێک زانیاریی باشی تێدایە لەبارەی ئەزموونی ئەم وڵاتە، کە بە خوێندنەوەی کوردی زۆر گرنگە.

دوا قسە

بەدنیاییەوە ئەزموونی کۆریای باشوور یەکێکە لە ئەزموونە پێشکەوتوو سەرکەوتووەکانی جیهان لە بواری گەشەسەندنی ئابووریی و

و سیاسی و فەرهەنگی، هیواداربن هەرەمی کوردستان سوود لە ئەزموونی گەلی کۆریای باشوور وەربگرێت بۆتایبەتی لە رووی گۆشەسەندنی ئابووریی و هەنگاونان بەرەو سیستەمکی ئازادیی و دیموکراسیی و سەروەری یاسا و دژایەتییکردنی گەندەڵیی و دانانی سیستەمکی باشی پەروەردەو فەرکردن و پشتگیرییکردنی کەرتی درامای و فیلمی کوردیی.

سەرچاوەکان:

1/ ئەزموونی کۆریای باشوور. وەرگێڕانی سابیر عەبدوڵا کەریم. دەزگای ئایدیا. 2020
Südkoreas Schüler büffeln bis tief in die Nacht. www.suedkurier.de/2

Kultur als Wirtschaftsmacht am Beispiel der Koreanischen Welle. www.grin.com/3

/4مسلسل كوري يحطم الأرقام القياسية.. رغم خطورة مشاهدته.. www.skynewsarabia.com

Südkorea: Bildung und Wissenschaft. www.daad.de/5

Koreas Geschichte

تیرەک بە شەرەف.. کورتە چیرۆک.. گەران سەباح

تا نەرەی هات، سەت جار وێنەمکەی لە دڵی خۆیدا پراوێ کرد. دڵی خۆرا لێی دەدا، ئارەقەی کردبوو، ناو زاریشی وشک بووبوو. مەسەلە متمانە نەبوو، بەس لای قورس بوو لەبەردەمی مام و ئامۆزاکانی قسەی دڵی خۆی بکات.
بریا یەکەم کەس با، ئەستێ وێنەمی دابووێ، کێی سووک بووبوو.
"هیچ خۆنەکم نییە، بەس حەزم لێیە لێدەم و بوکتم." کاتێ کەسی یەکەم وای گوت، سی و هەشت پیاوی جەماوەدانی لەسەر وەکا تەقیونێ،

هەند پێکەنین ئاو لە چاویان هات. وەڵامدەر شاگەشکە بوو، کەیفی دنیای بەختی دەهات.
ئەو تاسا بە کاردانەوەی مام و برازا و خاڵکانی. ئە خە ئەوە وەڵام نەبوو. پێی وابوو ئەوان لە پرسیارەکە نەگەیشتوون. تەماشایەکی باوکی کرد، هەستی پێی کرد بە وەڵامەکە تێکچووە و بەسەر خەیدا ناهەنێت.
ئەو پێی خۆش نەبوو باوکی ئەو پرسیارەی کرد، بۆیە دەیزانی بە ئەم جۆرە پرسیارانە دەکات. دەیزانی دەیەوێت لە ڕێی ئەم جۆرە پرسیارانە هانی برازاکانی بدات بخوێنن و بخوێنەوە، جدی بن لە قوتابخانە. دەیشیزانی بە باوکی هانی خۆی و ئامۆزا و خاڵزاکانی دەدات، بە ئەوە بوو مەرهەمی برینی خۆی بکات، ئەو خوێندنی لە کیس چووبوو.
"دەمەوێ وکی بابم سێ ژنی بینم." کەسی دووەم وای گوت. کاردانەوەی دیوەخان لەوەی یەکەم خراتر بوو. دەستخۆشیان لە وەڵامدەر نەدەکرد، بە باوکیان دەگوت، "وەڵلاهی پیاوی."
ئەو سەری داداوە و شەرم دایگرت. بڕاوردی وەڵامەکەی خۆی دەکرد لەگەڵ هی ئەوان. تێگەیشت ئەوان تێنووی چ جۆرە وەڵامێکن. ئەوان حەزیان لە مەجلیسی باوکی بوو، بەس کە دەهاتە سەر مەسەلەی جدی، دەیانکردە گەپ.
باوکی جارجار هەمووانی لە ماڵی خۆی بە ئەوارخوانک کە دەکردەوە. هەموو جار دەیگوت با خزمایەتییان سارد نەبێتەوە، با منداڵکانی ئامۆزا و مام و کەسوکاریان بناسن. ئەم جارە، دوای نانخواردن، مەجلیسەکەی بە پرسیارێک گەرم کرد. نەک هەر کچەکەی، بگرە براکانیشی حەزیان لە پرسیارەکە نەبوو.
ئەو تاکە کچ بوو لە مەجلیسەکە. کچەکانی تر خەریکی قاپ شووشتن بوون لە حەوشە. لەوە مەجلیسیان گەرم کردبوو. باس باسی جل و مکیاج بوو. چەند جارێک بانگیان کرد، نەچوو. لای چەپی باوکی دانیشتبوو.
باوکی دەستی لە کوڵکانی شووشتبوو. وەک خۆی نەیانتوانی خوێندن تەواو بکەن. وەک خۆی نا. خۆی زیرەک بوو بەس دەخەکە لەبار نەبوو. کوڵکانی تەمبەڵ بوون و زێتر چاویان لە مفتە بوو. ئەو بووبووە جێی هیوای باوکی. تا پاڵی هەشت ساڵانە هەر یەکەم دەبوو. دەیانگوت، "کچەکەی حاجی ڕەسوڵ دەبیتە دختەر، وەڵا بابە تەواومان کرد."
ئەو چاوی لە دکتەری و ئەو شتانە نەبوو. بەرزتر دەیەوانی، خوێنی گەورەتری هەبوو.
"ئەمن نازانم خوێن و مەون چییە، جارە بەس دەزانم قەپییەی بکەم." باوکی بە وەڵامی کەسی سەیەم حەپەسا. ویستی لەی قیت بێتەوە و

ئامۆژگاری بکات، بەس کە بینی باوکی وەک نامدار هیچ ناڵێت و پەی پەدەکەنێت، هیچی نەگوت. یەک لە ئامۆژاکانی گوتی، "ئەڕۆ وەک وەستای قەپیییەکە لە مەکتەب." قاقای پێکەنین بڵندتر بوو.
لەو دەمەی یەکە ئاوی گەڕا. ئەو پەرداخێک ئاوی هەڵقوڵاند، کەچی دەمی هەر وشک بوو. چەندە سەرقاڵ بوو بە وەک مەکەی خۆی، سەئوەندە ئاگای لە باوکی بوو چەند بەو وەک امانە شڵۆژا بوو. چەند جارێک ویستی واز بهێنێت و بچێتە مەجلیسی قاپ شووشتن، بەڵام نەیتوانی دەستبەرداری وەک مەکەی بێت، نەیشیدەتوانی دڵی باوکی بشکێنێت.
تا نەڕەی نەزیکتر دەبووەوە، ئارەقەی زێتر دەکرد. لەگەڵ هەر وەک مەجلیسێکە لانسی وەردەگرت و سەدای پێکەنین و گاڵتە و خەهکەشان ئەستوورتر دەبوو. قەت بەو شێوەیە مام و خاکانی نەدەناسی. شەرمی لە جەماەدانی و نوێژ و جەماەتیانی دەکرد.
نەڕەی گەیشتە، کەس حسێبی بۆ نەکرد. دەمینەیان هەنا گەڕە. هیچیان چاوەڕێی ئەوەیان نەدەکرد کچەکەی حاجی ڕەسولیش وەک امی پرسیارەکەی باوکی بداتەوە. بەڵام باوکی هاتە دەنگ، "ئاوەستن کاکە، ئەدی لە گەڵ لە وەک امی کچەکەی من ناگرن، خۆ ئەویش بەشەرە."
شەرمەزار نەبوون، هەستیان نەجوڵا، فشەیان پەی دەهات، بەڵام لەبەر ڕەزی برا گەورەیان گوتیان دەی با بیەت. باوکی تەماشای کرد. ئەو ڕەش داگەڕا بوو. ڕاڕا و پەشۆ، نەیدەتوانی تەماشای باوکیشی بکات.
"دەی کچم، شەرمە مەکە، با بزانین ئەتو خەونت چییە؟" باوکی پەی گوت.
سەری هەڵبڕی، زێتر لە سەت چاو دەیاننەی. بە چەند چرکەیەک کەس بوو. بەجگە لە تەپەی دەی، گوێی لە هیچ شتێکی تر نەبوو. خەریک بوو لە سینگی بێتە دەر. کە گوێی بووەوە، باوکی هانی دەدا شەرم نەکات و قسە بکات.
"دە لەی گەڵە حاجی، ئەو فەقیرەت خستیتە ناو مەوقیفی، ئەو حورمە غەریبە چوزانی خەون و مەون چییە، ما هەر مەردکردن نییە." مامی گەورەی وای گوت. ئەوەی لەوە دانیشتبوو سەری ئەڕەی دەلەقاند.
"ئەشهەدو" سەدای دەدایەوە.
ئەو تەماشای باوکی کرد و پاشانیش ئەوان. چاوی لەسەر مامی گەورەی ڕاگرت و گوتی، "خەونم ئەوەیە ببمە ئەکتەر، ساێکی تر پەلی نە تەواو بکەم و بچمە بەشی شانۆ لە هونەرە جوانەکان."
دیوەخان شکا، نوتقی نما. وەک امکە دەتگوت تیرەکە لە شەڕفیان چەقی. هەریەکە لەبەر خۆیەوە دەیگوت، "ئەستەغفیروڵا."

دڵـــن.. ســـعاد الصـــباح..
وەرگێـــانی: حەسەن ئازانی

دڵـــن،
کە نووسین تاوانی گەورەیە
کەواتە منووسە !!
نوێژیش لە بەردەمی پیتەکان دا حەرامە
کەواتە نزیک مەبەرەوە !!
هەروەها مەرەکەبی قەسیدەکان زەهرە
نەچی بیخەیتەوە !!

دە ئەوە تا من
زەریشم خواردەوە
نەخێشیش نەبووم بە مەرەکەبی سەرمەزەکەم!
دە ئەوە تا من
زەریشم نووسی
ئاگرێکی گەورەم بەردایە هەرئەستێرەیەک
خوداش ئەژدیک لەم تووڕە نەبوو!!
وە نە پێغەمبەریش لەم نیگەران بوو!!

دڵـــن،
کە ئاخاوتن تەنها بە پیاوانە
کەواتە قسە مەکە !!
هەروەها موغازەلەش هونەری پیاوانە
کەواتە ئەویندارییش مەکە !!
هەروەها نووسین دەریایەکی قووڵە
کەواتە خەتی تەدا نقووم مەکە
دە ئەوە تا من خۆشەویستیشم زەر کرد!
دە ئەوە تا من مەلەشم زەر کرد!
بەرەنگاریی هەموودەریایەکانیشم کردو نەشخنکام !

دڵـــن:
کە من بە هەناوەکانم دیواری چاکخوازییم شکاند

هەروەها ئەو پیاوانن کە شاعیرن
چەن دەبێت شاعیرێکی ژن لە ناوهەزدا لە دایک ببێت؟
وە من پێدەکەنم بەو هەموگووتە هیچ و پووچانە
گاڵتە دەکەم بەوانەی کە دەیانەوێت لە سەردەمی جەنگی ئەستێرەکاندا
کەرپەتەی مەینەت لە ناوببەن !!
پرسیاریش لە خەم دەکەم؛
بە دەبە گەرانی گووتن بە نەرحەساڵ بێت
وە دەنگی ژنان شوورەیی بێت بۆیان؟

بۆچی،... بۆچی؟... بۆچی؟
ئەو دیوارە خوافیێە دروست دەکەن
لە نێوان کێوگەکان و درەخت دا؟
وە لە نێوان هەورەکان و باران دا؟
وە لە نێوان ئاسکی نێر و مێ دا؟
کە گوتوویەتی کە بە هەنراوە دەگەز هەیە؟
وە بە پەخشان دەگەز هەیە؟
وە بە هزر دەگەز هەیە؟
ئەدی کە گوتوویەتی
کە سرووشت دەنگی باڵندە جوانەکانی ناوێت؟
دەەەن،
کە من کەڵە مەەەکەی گەەی خەم شکاندووە
ئەویان ڕاستە.
وە من شەمشەمە کوێرەکانی سەردەمی خەم سەربەیوون
ئەوش ڕاستە.
وە من بە هەنراوەکەم دەگی بوختانم هەکەندووە
وە سەردەمی تەنەکەم تەکشکاندووە
جا ئەگەر بریندارێشیان کردم
ئەو جوانترین شت کە لە بوون دا بێت، ئاسکێکی بریندارە
وە ئەگەر لە خاچێشیان دام ..هەر سوپاسیان دەکەم
کە منیان خستە ڕێزی مەسیحەوە

دەەەن،
کە مەینەیی لاوازیە
باشترین ژنیش بریتیە لە ژنێکی ڕازیبوو
ڕزگاربوونیش سەری تاوانکانە
شیرینترین ژنیش ژنێکی کەنیزەیە

دەەەن،

ئەدیبە ژنەکان جارێکی نامەن
لە گژوگیا...کە بیابان ڕەتی دەکاتەوە
وە ئەو ژنەی کە هەناوە دەنووسێت
هیچ نییە بەجگە لە شایەرێک !!
پێکەنینم دێ بە هەمووئەوەی دەربارەم دەگووترێ
هزری سەردەمی تەنەکە ڕەت دەکەمەوە
لەجیکی سەردەمی تەنەکەش...
بەردەوامیش دەبم لە گەرانی گووتن لەسەر لوتکەی بەرزم
دەشزانم کە هەورەتریشقەکان تەپڵەدەبن
وە باهۆزەکانیش تەدەپڕێن
شەمشەمەکوێرەکانیش دەڕێن
وە دەشزانم کە ئەوانە نامێنن
ئەوە منم کە دەمێنمەوە...

وەرگێڕانی: حەسەن ئازانی
سەرچاوە: لبنان الجدید

https://www.newlebanon.info/lebanon-now/205121

ژوانێک تەنها لە باران..
شیعری: ستیڤان شەمزینی

لەو شارە جەنجاڵەوە
باهۆزی عەشقم هەڵیکرد
لە ئەواریەکی هەمندا
کەرنەڤاڵی ئاوازانبوونمان دەستیپێکرد
من ئەمویست هەرچی خشاوی ماچە
لەسەر لەوی تە بیتوێنمەوە
تەش بە چاوکی شەرمنانەوە
باوەشت کردبوو بە پیاوکی شەتدا
ئەو پیاوە دەوانیەی
لەو سەری ئەوسەری دنیاوە

هاتە نەو خەونەکانتەوە
من ئەمویست، بتخونمەوە
وەک چۆن تینوو ئاو ئەخونەتەوە
ریشەی ڕەگای کۆستانان ئەخونەتەوە
دەریا کتێبی چارەنووسی شێپڵ ئەخونەتەوە
تەش ئەتویست، نیگام بکەیت
ئەتویست شتێک بڵێیت و هەر نەتوت
خە من ئەمزانی
رازی دڵە پەمەیەکەت چییە
خە من ئەمزانی چاوەکانت چی ئەڵێن
هەموو شتەکم
لە نیگا گەرمەکانتا خوێندەوە
دەمزانی ئەتەوێت وەک بڵێسەیەک
خۆت بخەیتە زەریای شیعرمەوە
دەمزانی ئەتەوێت وەک باڵندەیەک
لە ڕەحمی داگیرساوی مندا بنیشیتەوە
دەمزانی ئەتەوێت
مەشخەڵی عەشقەکی ئەبەدی
لە نەو چاوەکانی منداداگیرسێنیت
هەموو شتەکم خوێندەوە
لە تۆی دوا باوەشی بەر لە ماڵئاوایی
دەنگی شمشاڵی خەزگەکانتم خوێندەوە
لە چاوبڕینە ناو چاوەکانم
بەهەشتەکی سەوزم خوێندەوە
من هەموو شتەک تێگەیشتم
کاتێک بە زمانی پەلکەزێڕینە
باسی رنوە بەفری موحیبەتت ئەکرد
من خەیاڵم لەڵای ئەو سروەی عەشقە بوو
لە جەمسەری باکووری دەتەوە
بە ئەسپایی رووەو من ئەهات
کاتێک بە زمانی فریشتەیەک
حکایەتەکانی خۆت ئەگێڕایەوە
من لە ئەندێشەی تەمەکدا ون ببووم
کە تەنیا رووناکی تەم لە دیار بوو
کاتێک بە زمانی گوڵ
باسی ئینجانە شکاوەکانت ئەکرد
من بیرم لە لای ئەو ستارانە بوو

بەناو ڕەگاکانی مەحاڵدا تێدەپەڕی
کاتێک بە زمانی بروسکە و تیشک
داستانی درێژی خەت لەگەڵ
شەو نوتەکەکان ئەگەڵایەو
خەیاڵم پێ ببوو لە سەرگوزشتەی
ئەو کەترە زامدارانەی بەسەر تارمی
دەپێ بارانەکاندا هەن هەن ئەگریان
کاتێک بە زمانی پاساریەکان
هەناوەکانی مەستیت ئەخوێندەوە
من لە نەو دەڵ بە دەڵیاندا
خەم ئەبینی، وەک ئیمپراتۆری
سەر عەرشی بەرینی ئومێد
خەم ئەبینی، وەک گەدایەک
لەبەردەم پەیکەری ڤینەسیی باڵات
کاتێک بە زمانی هەور
باسی ژوانەکت ئەکرد تەتر لە باران
من لەناو ئاونگی خەیاڵی خوسان و
توانەوەی پەشمەکی هەناسەکانتدا
وەڵ ببووم
کاتێک بە زمانی شەماڵ
باسی درەختی عاتیفەت ئەکرد
من لە نەو ڕووباری بەرائەتدا
وەک مەلەوانەکی بزەو نغرە ببووم
کاتێک بە زمانی ڕەیحانە
لە بارەی چنارەکانی عەشقەوە ئەدوایت
من ڕەژووی مەراقە دەرینەکانم
بە جامە شەرابی سەزت ئەشکاند
من هەموو شتەک تێگەیشتم
لەو کاتەی بە بەدەنگی ئەدوایت و
بە هاوارەوە بەدەنگ بوویت
لەوە تێگەیشتم، ئەو قەدەرەی
من و تەی لەم شارە نەناسە کەکردەتەوە
تەنها سەرکەشیەکی ئەویندارانەیە
ئەوەی من و تەی بەیەک گەیاندووە
تەنها تەختەی شانەی فرمێسکە
ئەوەی من و تەی لەرە کەکردەتەوە
تەنها حەسرەتی درەژترین چاوەوانییە

ئەوەی من و تەی پێ کردووە لە متمانە
تەنها خەتمی کتێبێ بریسکاویی کەی
حەزرەتی جوانییە
من لە هەموو شتێک تێگەیشتم
لەو کاتەی لە باوەشمدا دەلەرزیت و
دەرزی عەشقی من لە دەت دەچەقی
تێگەیشتم، لە عەشقێک
بەنی کوچە گرینەکەکانی
نیشتمانی لەدەت
تێگەیشتم، لەو پەنجەرە روونەی
لە دەلاقەکەیەوە سەیری
کەترە یاخییەکانی گ□□کت لە ئەکرد
تێگەیشتم، لەو بزە بکوژەی
منی خستە ناو دارمەیتی ژیان و
لە باوەشی مانگەشەودا رواندمی
تێگەیشتم، لەو ئەسرینە روونەی
وەک جگە بە لای سنەوبەری
خەونەکانی مندا رەت ئەبوو
تێگەیشتم، لەو دەە ئ□□ماسییەی
سنووری غەریزە سەرشتەکانی
منی ئەبەی
من لە هەموو شتێک تێگەیشتم
لەو کاتەی وەک زریان هورژمم هێنا و
تەش وەک کەفی دەریا
سپی هەگ□□ابوویت
من تێگەیشتم، ئەو ئەستێرەیەی
لە ئاسمانی مندا دەرکەوتووە
نەوەی رەسەنی ئاهورامەزدایە
تێگەیشتم، ئەو پەریە ژنەی
ئاسەی تاریکمی روونا ک کردەتەوە
ژنەکە لە جنسی بەهار و
یەکەمین ژوانمان خوسان بوو
تەتریش بوو لە باران

گـوڵ مـرۆکـانی کـچ.. شیعـر/ کاوە عوسمان عومـر

خوڵی نمـی ئـوارەیـکی درەنگ،،
چـۆل لـە تـە،
هـەر سـمایـک،
لـە گـڵـا پـەرتبـوکان،
دوای گـەشتنی تـە،
پاسـوانی پایز،،
دەرگای باخچـەکـەی داخست،
ئـوارەیـکی سارد لـە دەرەوە،،
پـەلـکـەشی بـەهـودەیمان ئـەکا،،
هاوڵـە، دەرگای خـەر،،
بـە کراوەیی جـە بـەهـڵـە، پاش..
هـەر گیـأنـڵـە بارانـکی دورە نیشتمان،،
بـە مـەستیـوە،،،
نیگای کـەشتیـە کـچـریـکـەی..
کـنارەک،،،،
پـە لـە موسافیرە هـڵـهاتوکانی ،،
وەرانـە پـەرادیسـە دـکـەم،،
بـە فرمـسکی وەریوی..
هـەورە قورمزیـکانا هـڵـئـەشاخم،
وەک پـڵـی خونچـە مـەرکانی کـچ..
هـدی هـدی، ئـۆرەم، ،
بگـەرە فریام تابلـی کـڵـگـە..
فـیوکانی نـو ـیتمـک،،
لـە بـەرائـتی ـابردوو،،
لـە وـاتـە خاپوور، ـامان…
وەک ئـەندـشـەی مـەلـک،،
بـە نـو سارانشین،،
گرتنی تاجـە ئـەستـرەیـک،،
پـەش بـەخـڵـەمـش بوون ،

ئیتر چارەنوسەکە،،
هەر خەت بە، تا گەیشتن،،،
بە مرواریە شاراوەکانی خەون،
ئیتر چارەنوسەکە،،،
هەر خەت بە،،،
لە ئەواریەک لە زومردا،
ئیتر چارەنوسەکە ،
تەپەبە، بە نەو ەشبایەک..
لە نامەیی،،
ەح دەربازنابە ،،
لە گەژنە قامیشەانی قەدەر،،
گەرچی هەشتا گیا مەرەکانی کەچ ،
بریقەیان دە ،
گەمەیەکی تراژیدیکەمیدیا،،
خەشاردنەوە، لە دارستانە..
نەو شەستخەی تاریکی ژیان،،
هەدەین، لە تەفانە زەمەن
پەیکەری ەژاوی لمینی جەستەمان،،
پەلکەشی ئەفسانەی کەچکی تر ئەکەین،،
وشکە ەوباری ئازار،،
دە شەقار شەقار ئەکا،،
ساتەکانی پەراوەزبوونی مەژووی بەرد،،
فەری کردین، ،،
تا بە چاوکراوەیی ..
لەژەر کلە بەفری ەشی بەهودەیی بمرین،،
لەسەردەمەک،،
لە دوکەە دوکەەترو لە ژەهریش ژەهرتر!
لە چرەش چرەترن…
پەەی لەوە ئەرخەوانیە وەریوەکانی..
ئەوەک لە نمە نمەتر!
لە کانیش بە خوەتر،،
عیشقی کوکوختیە جەماوەکانی..
سنەوبەرە وشکبوەکان،،
لە زەمینەک،،،
بوەتە زەلکاوە ژەهر،،
کەی بتدەزمەوە،
لە نەو بەردەەانی دەزەخی ەەژە مسینەکان،؟؟!،

دەستم بگرێ ئەی شنەبای تەنیایی،،
لەم تەمتومانە خۆلەمێشیەی وونبون،،
ئەی سەمەرەی گەردوونە ، لە فەنا،،،
تەبەنی فرمێسکی ئێستێرە پرشنگدارەکان ،
هەر بژێ، دوای نەمانم؟؟!
گەرچی پێش پەرتبووونی،،
گوڵە مەرەکانی کێچ،،
ئارەزووم،،،
لە قوماڵە ئاوی سازگاری..
کانیەکە لە خەیاڵی سرک،
لە گرتنی شیری بروسکەیەکی تەکشکاو،
بەسەر لوتکەی چیای کارەسات،،
.....
وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەڕەنسی
.Claude Monet / Lilac irises

سەلەمانی پێش 43 ساڵ.. ئەحمەد رەجەب

هەموو ئەزانین رژێمی دیکتاتۆر سەدام حوسەین و حزبی بەعسی عەرەبی لە رۆژی هاتنیاندا بۆ سەر دەسەڵات لە عێراقدا بەردەوام بوون لە گرتنی هاوڵاتیان و تەهەدان وئازاردان و کوشتن و خاپورکردنی دێهاتی کوردستان، لەو ساڵانەدا بە تایبت لە حەفتاکان ئەدەب وهونەر لە گەشەسەندن بوو، گەرانەوە بۆ ئەو ساڵانەی پێشوو تامو جۆکی تایبەتی هەیە ، لاوێتی و ئەنجامدانی چاڵاکی جۆراوجۆرو گەران و سەیران و سەردانی هونەرمەندانی شانۆ مۆسیقاو شیوەکارو ر شننبران.
بەڵێ ، لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو چالاکی هونەرو ئەدەب لە ئاستێکی بەرز بوو ژمارەیەکی بەرچاو لەو بوارانەدا رۆیینان هەبوو : حەسیب قەرەداغی، شێرکۆ بێکەس ، مستەفا ساڵح کەریم ، رەووف بێگەرد، شیرین ك ، دڵشاد مەریوانی ، فوئاد مەجید میسری ، شوکریە رەسوڵ، ئەرخەوان رەسوڵ ، حەمەسەعید حەسەن و حەمە فەریق حەسەن ،

ئازاد شەوقی ، ئیسماعیل خەیات، لالە عەبدە ، عەلی جۆا، ئەحمەد سالارو تیپی شانۆی پێشرەو ، تەها خەڵل، عوسمان چۆوار، بەدیعە دارتاش، سمکۆ ناکام " حەمە رەشید هەرەس، ولیەم یوحەنا، ئەنوەر قەرەداغی وتیپی مۆسیقای سڵمانی ، فەردون دارتاش و سەاح رەووف و سەدانی تریش.

{ پیشانگای یەکەمی هونەرمەند خالید رەسول سلیمانی هولی سانەوی کوردستانی کچان 1978}

لەو ساانەدا لە چالاکییەکانی بەریوبەرایەتی روشنبیری جەماوەر لە سلیمانی لە روژانی 16 –24/2/1978 هونەرمەندی لاو خالید رەسول یەکەم پیشانگای خوی کردەوە لە هولی ئامادەیی کوردستانی کچان پیشانگاکە 48 تابلوو قەلەمکاری و کاری دەستکردی تری بەخووە گرتبوو خالید لە گەل دەوروبەری خویدا مامەلە دەکا ئەمەشیان بە رووی لەو خڵکانەیدا دەردەکەویت کە تیکەلی سروشتی سیحراوی شارەکەی دەبیت وەك تابلوکانی : دیمەنیك لە بەهاردا، سەراوی سوبحان ئاغاو بەفرو چەندتابلۆیەکی تر.

لە { بیری نوی } ژمارە 282 سالی شەشەم شەمە 11/3/1978 بۆاوکراوەتەوە و، لەو سەردانەدا لەگەڵ هاورێم سامی سابیر بۆ پیشانگەکەو لە پەرتوکی میوانان نووسیوومە:

پیخوشحال بووین بە بینینی پیشانگاکەو هەمیشە سەرکەوتنت بو دەخوازین، ئەم پیشانگایە هەندی مسائیلی فیکری قوول باس ئەکات ، هونەرمەند زیاتر پیویستی بە پیاچوونەوە ئەکات

ئیمە لە کاتیکدا ئەم ووتەیە ئەنووسین دیارە کامەرانین بە پیشکەوتنی هەموو مروڤیك بە تایبەتی ئەوکەسانە ئەتوانن خواست و هەستی جەماوەر بخەنەروو، دووبارە سەرکەوتن دەخوازین بۆ هونەرمەند سامی سابیر احمدرجب / پەیامنیری

روژنامەی بیری نوی وطریق الشعب

20/2/1978

بە هۆ شاعیری گەورەو رێزدار خاتو ئەرخەوان رەسول خوشکی هونەرمەند خالد رەسول ئەو یادوەرییەم دەسکەوت و، هیوادارم نموونەیان زۆرتر بێت و هەمیشە سەرکەوتوو بن لە گەل سڵاوو رێزدا.

10/11/2021

ناوی کتێب: گوتاری شەوێ..
نووسەر: فازیل شەوێ

بابەت/ ١٢ لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و ٣ بانۆباس

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

Book_Faizl_ShawroDownload